

4. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
5. Бачило І.Л. Информационное право : [учебник] / И.Л. Бачило [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://static.ozone.ru>.
6. Беляков К.І. Інформаційна діяльність : зміст та підходи до класифікації / К.І. Беляков // Інформація і право. – 2012. – № 1 (4). – С. 63–69.
7. Марущак А.І. Інформаційне право : доступ до інформації : [навчальний посібник] / А.І. Марущак. – К. : КНТ, 2007. – 532 с.
8. Конспект лекцій з інформаційного права [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://jure.in.ua/tema-5-informatsijnipravovidnosynu>.
9. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації : Закон України від 23 вересня 1997 р. № 539/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/539/97-вр>.
10. Тарасенко Р.Б. Інформаційне право : [навчально-методичний посібник] / Р.Б. Тарасенко. – Луганськ : РВВ Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка., 2010. – 512 с.
9. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.
10. Бузулук О.С. Інформаційна діяльність органів місцевого самоврядування та утвердження громадянського суспільства / О.С. Бузулук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <file:///C:/Users/IzVErG/Downloads/5203-10242-1-PB.pdf>.

ЯНЧУК Ю. В.,

старший викладач кафедри
адміністративного та фінансового права
(Національний університет біоресурсів
і природокористування України)

УДК 340.1

ІНФОРМАЦІЙНІ ВІДНОСИНИ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті висвітлюється питання теоретико-правового обґрунтування виникнення та розвитку інформаційних відносин у глобальній комп'ютерній мережі Інтернет. Проаналізовано структуру цих відносин, визначено їх суб'єкти й об'єкт. Наведено різновиди класифікацій інформаційних відносин, що виникають в Інтернет-просторі.

Ключові слова: *Інтернет-відносини, Інтернет-простір, суб'єкти, об'єкт і класифікація інформаційних відносин у мережі Інтернет.*

В статье освещается вопрос теоретико-правового обоснования возникновения и развития информационных отношений в глобальной компьютерной сети Интернет. Проанализирована структура данных отношений, определены их субъекты и объект. Приведены разновидности классификаций информационных отношений, возникающих в Интернет-пространстве.

Ключевые слова: *Интернет-отношения, субъекты, объект и классификация информационных отношений в сети Интернет.*

The article covers the theoretical and legal grounding of the emergence and development of information relations in the global computer network Internet. The structure of these relations is analyzed, their subjects and object are determined. The article also presents the varieties of classifications of information relations that arise in the Internet space.

Key words: *Internet relations, Internet space, subjects, object and classification of information relations in the Internet.*

Вступ. Широкомасштабні зміни, що сьогодні ми спостерігаємо у світовому співтоваристві, характеризуються становленням інформаційного суспільства. У сучасному світі, що глобалізується, безумовний пріоритет мають інформаційно-комунікаційні технології, які ґрунтуються на обміні знаннями й інформацією. Завдяки підвищенню соціальної ролі інформації та розвитку глобальних мереж виникають процеси трансформації багатьох сфер життєдіяльності людини, з'являються нові види суспільних відносин, що виявляються в інформаційній сфері.

До питань правового регулювання інформаційних правовідносин зверталися провідні вчені-юристи, а саме: І.В. Арістова, В.І. Курило, О.А. Баранов, К.І. Беляков, В.М. Брижко, В.Д. Гавловський, М.В. Гуцалюк, О.В. Кохановська, М.В. Фігель, Р.А. Калюжний, В.С. Цимбалюк, Л.П. Коваленко, Д.О. Перов, І.Л. Бачило, О.В. Синєкокий, Г.В. Виноградова, В.А. Копилов й інші.

Ці відносини у літературі ділять на: 1) інформаційні відносини, що виникають під час пошуку, одержання, використання, створення, поширення та зберігання інформації; 2) суспільні відносини, пов'язані з інформатизацією й іншою діяльністю, що спрямована на формування та використання інформаційних систем, інформаційних технологій та інших елементів інформаційної інфраструктури; 3) відносини, що виникають під час використання глобальної мережі Інтернет [1, с. 33]. Саме останній різновид інформаційних відносин становить об'єкт нашого дослідження.

Постановка проблеми. Метою статті є теоретико-правове обґрунтування виникнення та розвитку інформаційних відносин у глобальній мережі Інтернет, визначення й характеристика їх різновидів і структурних елементів.

Результати дослідження. У Законі України «Про телекомунікації» Інтернет визначається як сукупність взаємопов'язаних інформаційних мереж, які використовують протоколи передавання й взаємодії Інтернету [2]. Проте, як зазначає К.В. Шурупова, такий підхід не може задовольнити юристів насамперед тому, що таке визначення базується на неюридичній термінології й не може належати до чинних юридичних конструкцій, бути використаним у юридичній теорії та практиці. Наочне домінування технічної сторони Інтернету не повинно заважати юридичному осмисленню цього феномена [3, с. 170].

Як зазначає В.А. Копилов, Інтернет не є єдиною організацією, не володіє ознаками юридичної особи, нікому не належить. Усе використовуване в Інтернеті має своїх власників: канали зв'язку належать телекомунікаційним компаніям, комп'ютерне обладнання, де циркулює інформація, – їх власникам. По суті, Інтернет не є фізичним об'єктом, що володіє матеріальними характеристиками. Це самостійно діючий набір протоколів передачі даних, прийнятий багатьма телекомунікаційними мережами. Глава корпорації «Майкрософт» Білл Гейтс говорить про Інтернет як про «хаотичний набір взаємопов'язаних комерційних і некомерційних комп'ютерних мереж, включаючи оперативні інформаційні служби, послуги яких доступні за передплатою» [4].

В.Б. Наумов визначає суспільні відносини, що виникають у зв'язку з використанням мережі Інтернет, як предмет регулювання інформаційного права. При цьому до ключових проблем у цій сфері зараховує проблему юрисдикції відносин у мережі Інтернет; проблему відповідальності інформаційних провайдерів (посередників); проблему розроблення й реалізації ініціатив у сфері саморегуляції відносин у мережі Інтернет. Фактично мова йде про правовідносини, що складаються в кіберпросторі [5, с. 9].

Аналогічної думки дотримується В.А. Копилов, розуміючи під правовідносинами в Інтернеті врегульовані нормами права відносини у віртуальному просторі [4].

І.М. Розолов визначає інтернет-відносини як «частину відносин у віртуальному просторі (включаючи моральні, етичні й інші відносини), учасники яких виступають як носії суб'єктивних прав та обов'язків в Інтернеті», указуючи, що самі відносини «виникають у результаті впливу норм інформаційного, міжнародного та інших галузей права на поведінку людей у цьому середовищі» [6, с. 36].

А.В. Незнамов виділяє істотні особливості Інтернет-відносин:

- складність ідентифікації учасників відносин у мережі та/або невизначеність їх розташування;
- виникнення й розвиток значної категорії відносин із використанням регульованої системи доменних імен;
- множинний суб'єктний склад цих відносин у більшості спорів;
- необхідність використання суб'єктів спеціальних технічних засобів із певним програмним забезпеченням для можливості входження в мережу [7].

Отже, Інтернет-відносини є суспільними відносинами, виникнення та розвиток яких зумовлений використанням мережі Інтернет за допомогою спеціальних програмних та апаратних засобів. Як і будь-які суспільні відносини, інформаційні відносини в мережі Інтернет мають свою структуру, до якої належать об'єкт, суб'єкти і зміст.

О.А. Присяжнюк у результаті аналізу об'єктного складу правовідносин, що виникають у зв'язку з використанням всесвітньої комп'ютерної мережі Інтернет, установив, що об'єкт цих правовід-

носин ніколи не має матеріального характеру й не завжди має ідеологічний характер. Отже, це дає підставу для доповнення загально визнаної в теорії права класифікації видів об'єктів правовідносин на матеріальні та ідеологічні (О.С. Іоффе) таким якісно новим видом об'єктів правовідносин, як інформаційні [8].

Так як об'єктом інформаційних відносин є інформація, то очевидним є те, що об'єктом Інтернет відносин також є інформація, а саме в Законі України «Про телекомунікації» це відомості, подані у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб.

Як зазначає В.А. Копилов, основними об'єктами, завдяки яким виникають інформаційні відносини в Інтернеті, є програмно-технічні комплекси, інформаційні системи, інформаційно-телекомунікаційні технології як засіб формування інформаційної інфраструктури, засобів зв'язку й телекомунікацій, що забезпечують здійснення інформаційних процесів; інформація, інформаційні ресурси, інформаційні продукти, інформаційні послуги; доменні імена; інформаційні права та свободи; інтереси особистості, суспільства, держави в інформаційній сфері; інформаційна цілісність та інформаційний суверенітет держави; інформаційна безпека [4].

Одним із важливих факторів у сфері Інтернет є «віртуалізація» суб'єктів і віртуалізація відносин у системі глобальної інформаційної взаємодії різних структур. Суб'єктами правовідносин в Інтернеті зазвичай є оператори, адміністратори і провайдери, що забезпечують функціонування мережі Інтернет; ті, хто здійснюють інформаційне наповнення мережі (створюють інформаційні ресурси й забезпечують їх функціонування); користувачі (споживачі) послуг, що надаються з використанням мережі Інтернет (фізичні та юридичні особи).

Деякі науковці виділяють ще четверту групу суб'єктів інформаційних відносин в Інтернет, до якої зараховують Інтернет-магазини, Інтернет-аукціони, тобто учасників у сфері електронної комерції. В.А. Копилов виділяє три групи суб'єктів Інтернет-правовідносин.

Перша група – ті, які створюють програмно-технічну частину інформаційної інфраструктури Інтернет, включаючи засоби зв'язку й телекомунікації, забезпечують її експлуатацію, розширення та розвиток. Основними суб'єктами першої групи є розробники транскордонних інформаційних мереж, у тому числі їх технічних засобів (комп'ютерів), засобів зв'язку й телекомунікацій, програмних засобів різного рівня та призначення, іншого обладнання, що становить інфраструктуру Інтернет.

Друга група – суб'єкти, що виробляють і розповсюджують інформацію в Інтернет, надають послуги з підключення до Інтернету (мовби «генератори» інформації, інформаційних продуктів і послуг). До суб'єктів другої групи належать спеціалісти, які виробляють вихідну інформацію, формують інформаційні ресурси (наповнюючи інформацією бази даних, що входять до складу мережі Інтернет) і надають інформацію із цих ресурсів споживачам або надають можливість споживачам підключитися до Інтернету й користуватися його можливостями самостійно.

Третя група – споживачі інформації з Інтернету. Сукупність суб'єктів, які підключаються до Інтернету для отримання потрібної їм інформації та використовують її у власній діяльності [4].

Загалом в Інтернеті не принципово, чи є користувач мережі фізичною або юридичною особою, чи зареєстрований оператор мережевих послуг як платник податків. Причому це стосується не тільки таких суб'єктів правовідносин, як фізичні та юридичні особи. Як суб'єкти правовідносин можуть виступати й органи державної влади, а також органи місцевого самоврядування. Оскільки доступ в Інтернет сьогодні є анонімним, то в низці випадків визначення належності суб'єкта до традиційних у реальному фізичному світі видається складним [9].

Тому доцільно сформулювати визначення Інтернет-відносин як інформаційних відносин, що виникають в Інтернет-просторі між учасниками, які є носіями суб'єктивних прав та обов'язків щодо реалізації їхніх інформаційних потреб та інтересів (отримання матеріальних і/або нематеріальних благ), що становлять предмет інформаційного права.

Правовідносини, які виникають у процесі використання Інтернет-технологій, мають різнобічний характер.

І.В. Жилінкова виділяє певні різновиди Інтернет-відносин, які насамперед потребують правового опосередкування й визначення. До них, зокрема, зараховує, по-перше, відносини, які пов'язані з функціонуванням самої Мережі й доступом до Інтернету, по-друге, відносини, що виникають у сфері електронної комерції (електронного бізнесу); по-третє, відносини щодо захисту авторських та інших виключних прав на об'єкти інтелектуальної власності, які розміщені в Інтернеті, а також ті, що пов'язані з функціонуванням у Мережі засобів масової інформації; по-четверте, відносини, що виникають стосовно захисту конфіденційної інформації в Інтернеті, забезпечення цілісності систем, інформаційної безпеки, запобігання розповсюдженню інформації, що має кримінальний зміст [10].

Можлива й інша класифікація правовідносин, що виникають у процесі користування Інтернетом, яку наводить С.О. Ємельянчик. З погляду динаміки процесу використання Інтернет-технологій Інтернет-правовідносини поділили на такі групи:

- правовідносини, що виникають у процесі надання доступу до Інтернету;
- правовідносини, що виникають у процесі користування Інтернетом;
- правовідносини, що виникають у процесі припинення користування Інтернетом.

Очевидно, автор цієї класифікації мав на увазі правовідносини між користувачами Інтернет-послуг і постачальниками послуг проміжного характеру в інформаційній сфері (операторами, провайдерами, реєстраторами доменних імен тощо).

Інша класифікація ділить Інтернет-правовідносини залежно від суб'єктів, між якими вони виникають, а саме:

- розробниками інформаційних мереж і їхніми партнерами;
- спеціалістами, що виробляють і поширюють інформацію в Інтернеті;
- названими вище суб'єктами та споживачами інформації в Мережі;
- споживачами щодо користування Інтернетом;
- провайдерами та НКРЗІ щодо отримання ліцензії;
- провайдерами (операторами) та споживачами щодо доступу в Мережу.

Пропонують і класифікацію залежно від місця реєстрації фізичних і юридичних осіб – учасників Інтернет-правовідносин. Також за метою виникнення Інтернет-правовідносин ділять на внутрішні (внутрішньоорганізаційні) та зовнішні, що пов'язані з безпосереднім впливом на об'єкти, які розміщені в глобальному просторі Інтернет [11, с. 69].

Проаналізувавши перелік різновидів Інтернет-відносин, варто відмітити, що загальною їх рисою є можливість виникнення та розвитку лише у віртуальному просторі, проте відмінність у самому їх змісті впливає на спосіб і характер правового регулювання.

О.А. Баранов дійшов висновку, що всі суспільні відносини, пов'язані з мережею Інтернет, діляться на дві групи:

- відносини, безпосередньо пов'язані з Інтернетом як телекомунікаційною мережею;
- відносини, пов'язані з використанням Інтернету, Інтернет-технологій для реалізації різних видів діяльності.

При цьому перша група суспільних відносин підлягає правовому регулюванню нормами, які варто зарахувати до телекомунікаційного права як до частини інформаційного права, і може бути зарахована до інформаційно-інфраструктурних відносин.

Друга група суспільних відносин загалом може бути зарахована саме до інформаційних відносин [12, с. 18].

Проаналізувавши глобальну Мережу як віртуальну інформаційну сферу поширення інформації, можна виділити основні напрями правового регулювання суспільних відносин, що виникають у ній: захист від незаконної та неправдивої інформації (контенту); дотримання авторських і суміжних прав в умовах розповсюдження інформації в електронній формі й за технічно легкого копіювання такої інформації; питання електронного документообігу, електронної комерції, правове регулювання відносин під час використання електронного цифрового підпису; питання інформаційної безпеки як стану захищеності всіх суб'єктів інформаційних правовідносин в Інтернеті [13].

Нині кількість правових норм стосовно регулювання інформаційних відносин у мережі Інтернет є незначною. Норми, які можна застосувати до відносин, що виникають в Інтернеті, знаходяться в різних законодавчих актах. Ці відносини мають свою термінологію, специфіку, перетинаються з багатьма галузями права, тим не менше, жодна наявна галузь не може повною мірою їх регулювати внаслідок відмінностей Інтернет-відносин.

Отже, необхідно адаптувати норми, що регулюють інформаційні відносини, до віртуального середовища. Водночас виникла гостра необхідність розроблення спеціальних правил, які б ураховували особливості саме Інтернет-відносин, створення норм міжнародного та національного законодавства, спрямованих на їх ефективне регулювання.

На завершення доцільно згадати, що винахідник Всесвітньої мережі «Інтернет» Тімоті Бернерс-Лі в книзі «Заснування Павутини» зазначає: «Мережа – це більше соціальне, ніж технічне явище. Задумував я її для досягнення результату – допомогти людям працювати разом, а не як технічну іграшку. Найзагальніша мета Мережі – підтримка й поліпшення нашого існування у світі, яке саме багато в чому є мережевим» [14, с. 107].

Висновки. Ураховуючи становлення національного інформаційного суспільства та визначення шляхів інтеграції до світового, можемо констатувати, що для України питання Інтернет-відносин є надзвичайно актуальним.

Проаналізувавши природу Інтернет-відносин, їх структуру, способи виникнення та класифікації, доцільно ці відносини диференціювати задля подальшого їх вдалого правового регулювання. Тому до першої групи зарахуємо відносини, що виникають у зв'язку з наданням доступу до самої мережі, до інформаційних ресурсів; до другої групи – відносини, що з'являються у сфері електронної

комерції (між учасниками у сфері електронної комерції); до третьої групи – відносини, які виникають щодо забезпечення інформаційної безпеки особи, суспільства та держави, захисту від комп'ютерної злочинності; до четвертої групи – інформаційні відносини, що виявляються у сфері права інтелектуальної власності щодо захисту авторських чи інших виключних прав на об'єкти, розміщені в мережі Інтернет; інформаційні відносини в мережі, що виникають у сфері міжнародного права входять до п'ятої групи нашої класифікації Інтернет-відносин.

Інформаційні відносини, що виникають у віртуальному середовищі, відрізняються від цих відносин у матеріальному світі способом подання інформації й технічними можливостями, які реалізуються в мережі Інтернет. Тому це потрібно враховувати під час правового регулювання Інтернет-відносин.

Саме тому доцільно розробити закон, який закріпить сферу дії, принципи діяльності в галузі Інтернет, основні напрями державної політики в цій сфері, загальні положення ліцензування й сертифікації в галузі деяких напрямів в Інтернет, визначить технічні терміни, закріпить їх у законодавстві. У цьому нормативно-правовому акті повинні бути встановлені санкції за будь-які посягання на інформаційну безпеку особи, суспільства чи держави, за недотримання певних зобов'язань, за передачу каналами зв'язку неправдивої чи конфіденційної інформації, за порушення авторських прав на інформаційні продукти тощо.

Список використаних джерел:

1. Мукомела І.В. Інформаційні відносини в Україні: теоретико-правовий аналіз / І.В. Мукомела // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 3. – С. 31–34.
2. Про телекомунікації : Закон України від 18 листопада 2003 року № 1280-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 12. – Ст. 155.
3. Шурупова К.В. Перспективи удосконалення правового регулювання доступу та поширення інформації за допомогою мережі Інтернет / К.В. Шурупова // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2012. – Том 25 (64). – № 2. – С. 166–174.
4. Копылов В.А. Информационное право : [учебник] / В.А. Копылов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2002. – 512 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://textbook.news/informatсионное-pravo_883/112-osobennosti-informatsionnyih-90420.html.
5. Наумов В.Б. Право и Интернет: Наброски теории и практики / В.Б. Наумов. – М. : Книжный дом «Университет», 2002. – 432 с.
6. Розсолов І.М. Право та Інтернет. Теоретичні проблеми / І.М. Розсолов. – М. : Норма, 2003. – 336 с.
7. Незнамов А.В. Особенности компетенции по рассмотрению Интернет-споров: национальный и международный аспекты : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 «Гражданский процесс; арбитражный процесс» / А.В. Незнамов ; Уральская государственная юридическая академия. – Екатеринбург, 2010. – с. 32.
8. Присяжнюк О.А. Основи концепції правового регулювання інтернет-відносин в Україні (загальнотеоретичні аспекти) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О.А. Присяжнюк ; Харківський національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2007. – 163 с. – С. 150–163.
9. Еннан Р.Є. Правове регулювання відносин у мережі Інтернет / Р.Є. Еннан // Конференція «ІТ право: проблеми і перспективи розвитку в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://aphd.ua/publication-90/>.
10. Жилінкова І. Правове регулювання Інтернет-відносин / І. Жилінкова // Право України. – 2003. – № 5. – С. 124–127.
11. Ємельянчик С.О. Інтернет як цивільне правовідношення та особливості доступу до мережі / С.О. Ємельянчик // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – № 4. – С. 68–71.
12. Баранов О.А. Інтернет – об'єкт правовідносин та предмет регулювання : [монографія] / О.А. Баранов. – К. : Ред. журн. «Право України» ; Х. : Право, 2013. – 144 с.
13. Законодавче регулювання Інтернет в Україні: проблемні питання й перспективи розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=104>.
14. Бернерс-Лі Т. Заснування Павутини: З чого починалася і до чого прийде Всесвітня мережа / Т. Бернерс-Лі, М. Фічетті ; пер. з англ. А. Ішенка. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 207 с.

